

7. INSTRUKCJE DECYZYJNE

7.1 Wyrażenia relacyjne i logiczne

Wyrażenia relacyjne są koniecznym składnikiem instrukcji warunkowych i powtarzających. Powstają one w wyniku łączenia zmiennych i stałych lub wyrażeń operatorami relacyjnymi. Poniżej podajemy przykłady takich wyrażeń:

$A+1 > B$ { Aktualna wartość $A+1$ jest większa od aktualnej wartości B . }
 $X=0$ { Aktualna wartość $X=0$. }
 $X \bmod 2 = 0$ { Reszta z dzielenia aktualnej wartości X przez 2 jest zerowa. }
 $K \text{ in } [1..6]$ { Aktualna wartość K jest elementem zbioru liczb $[1 .. 6]$. }

Po napotkaniu wyrażenia relacyjnego, program sprawdza, czy przy aktualnych wartościach zmiennych i zdefiniowanych stałych relacja jest spełniona. Jeżeli tak, całej relacji nadawana jest wartość logiczna *True*; w przeciwnym przypadku relacji nadawana jest wartość logiczna *False*. Należy zapamiętać, że:

- Wartość wyrażenia relacyjnego, jako całości, jest typu *Boolean*.
- Jeżeli wyrażenie relacyjne jest prawdziwe, ma ono wartość *True*.
- Jeżeli wyrażenie relacyjne jest nieprawdziwe, ma ono wartość *False*

Ponieważ relacja ma wartość logiczną, można ją w całości przypisać do zmiennej typu *Boolean*, by przechować aktualną wartość tej relacji, na przykład:

```
var B:Boolean;  
begin  
  B:=(X mod 2 = 0);  
end.
```

Skoro relacje mają wartości logiczne, to mogą być argumentami pokazanych w tabeli 7.1 *funkcji logicznych* Turbo Pascala, na przykład wyrażenie:

$(A > B) \text{ and } (A > C)$

przyjmie wartość *True* wtedy i tylko wtedy, gdy obie relacje składowe, połączone operatorem *and*, są prawdziwe. Natomiast wyrażenie:

$(A <= B) \text{ or } (A <= C)$

przyjmie wartość *True* wtedy, gdy chociaż jedna z dwu relacji łączonych operatorem *or* jest prawdziwa, a *False* wtedy i tylko wtedy, gdy obie są nieprawdziwe.

Oczywiście również takie wielocłonowe wyrażenie relacyjne można przypisać zmiennej logicznej, na przykład:

$B := (A > B) \text{ and } (A > C) ;$

Relacje łączone operatorami logicznymi piszemy w nawiasach. Jest to konieczne ze względu na obowiązujący w Turbo Pascalu priorytet operatorów.

Tabela 7.1. Definicje operacji logicznych na zmiennych: var A, B: Boolean;

Kombinacje wartości argumentów		Wyniki operacji logicznych				
A	B	not A	not B	A and B	A or B	A xor B
FALSE	FALSE	TRUE	TRUE	FALSE	FALSE	FALSE
FALSE	TRUE	TRUE	FALSE	FALSE	TRUE	TRUE
TRUE	FALSE	FALSE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE
TRUE	TRUE	FALSE	FALSE	TRUE	TRUE	FALSE

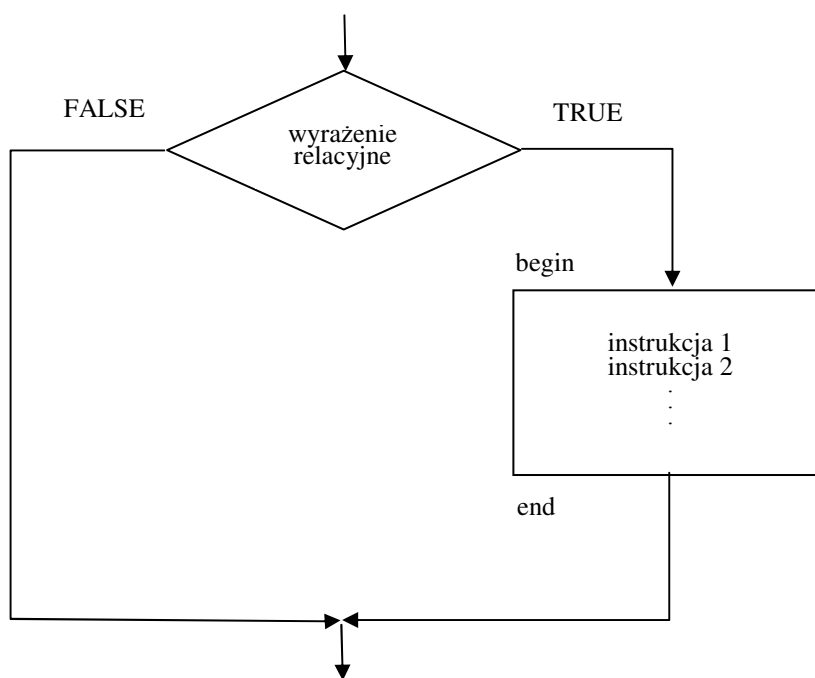
7.2. Instrukcja warunkowa if-then

Instrukcja *if-then* (po polsku: jeżeli-to) ma następującą składnię:

```
if wyrażenie_relacyjne then begin
    instrukcja_1;
    instrukcja_2;
    {-----}
    instrukcja_n;
end;
```

W klamrze utworzonej przez słowa kluczowe *begin* i *end* może znajdować się dowolnie dużo instrukcji; mogą to być także inne instrukcje warunkowe. Gdy jest tam tylko jedna instrukcja, słowa *begin* i *end* można pominąć.

Działanie instrukcji *if-then* wyjaśnia graf na rysunku 7.1. Jak już powiedziano w p. 7.2, wyrażenie relacyjne po *if* może przyjąć jedynie jedną z dwóch wartości logicznych: *True*, gdy jest prawdziwe, lub *False*, gdy nie jest prawdziwe. W przypadku, gdy przyjmie wartość *True*, zostaną wykonane wewnętrzne instrukcje znajdujące się w klamrze *begin-end* po słowie *then*. W przeciwnym przypadku, gdy wyrażenie warunkowe ma wartość *False*, żadna instrukcja nie zostanie wykonana.

Rys. 7.1. Graf działania instrukcji warunkowej *if-then*

W przykładzie 7.1 pokazano prosty program wykorzystujący instrukcję *if-then*. Program ma zmienić znak liczby *X*, ale tylko wtedy, gdy jest ona ujemna. Warunek $X < 0$ po słowie *if* sprawdza, czy liczba jest ujemna. Jeżeli to prawda, wewnętrzna instrukcja przypisania wpisana po słowie *then* zmieni znak *X* na dodatni. Brak tutaj słów *begin-end*, bo po słowie *then* jest tylko jedna instrukcja.

Przykład 7.1. Program zmieniający znak liczby ujemnej

```
program Ex7_1;
uses Crt;
var X:Integer;
begin
  Clrscr;
  Write('Podaj liczbe typu Integer: ');
  Readln(X);
  Writeln('Czytana wartosc X: ',X:6);
  if X<0 then X:=-X;           {instrukcja warunkowa}
  Writeln('Koncowa wartosc X: ',X:6);
  Readln;
end.
```

7.3. Instrukcja warunkowa if-then-else

Ta postać instrukcji warunkowej ma następującą składnię:

```
if wyrażenie_relacyjne then begin
    instrukcja_1;
    instrukcja_2;
    {-----}
    instrukcja_n;
end
else begin
    instrukcja_1;
    instrukcja_2;
    {-----}
    instrukcja_n;
end;
```

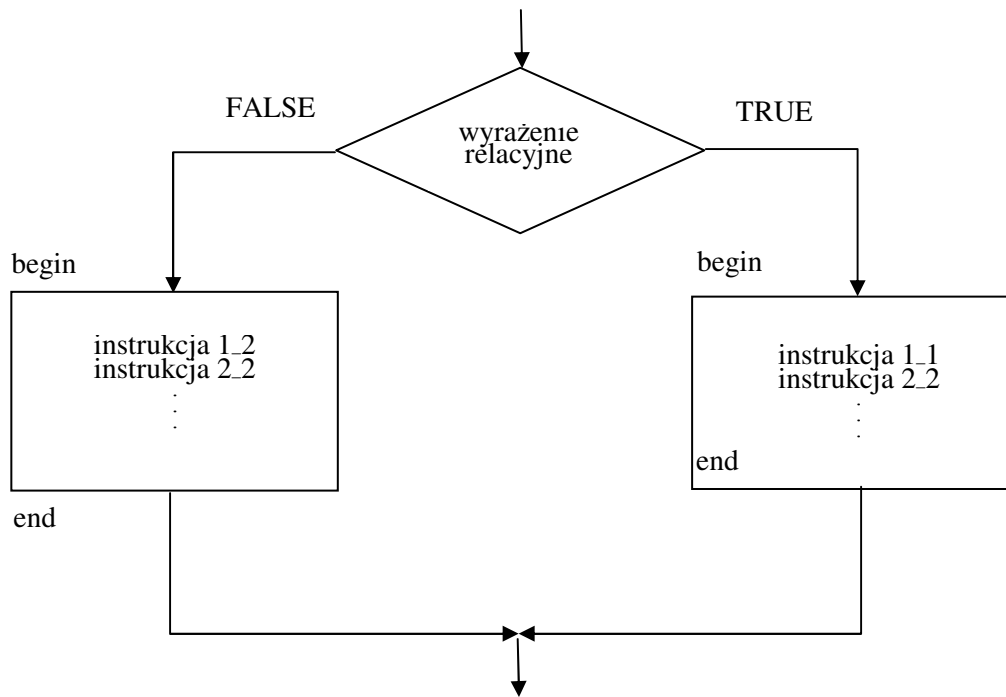
Zwróćmy uwagę, że przed słowem *else* nie można postawić średnika! Gdy to się zdarzy, podczas kompilacji wystąpi błąd z komunikatem:

```
Error 113: Error in statement.
```

Jak można się domyśleć ze znaczenia słów *if-then-else* (po polsku: jeżeli-to-w przeciwnym przypadku), instrukcja ta uwzględnia także alternatywne działanie, wykonywane wtedy, gdy warunek po *if* przyjmuje wartość *False*. Ilustruje to graf działania na rysunku 7.2.

Jako ilustracja działania instrukcji *if-then-else* może służyć przykład 7.2. Pokazano tam program do obliczania rozwiązań równania kwadratowego typu: $ax^2 + bx + c = 0$.

Po wprowadzeniu danych, którymi są parametry *A*, *B*, *C*, program oblicza wartość wyrażenia *Delta*, równego $b^2 - 4ac$. (Wyrażenie to w tekście programu zapisano jako $B*B - 4*A*C$, ponieważ nie ma w Turbo Pascalu operatora potęgowania; poza tym nie wolno w iloczynie pominąć symbolu mnożenia). Uruchamiana następnie instrukcja warunkowa sprawdza znak zmiennej *Delta*. Jeżeli jest ona nieujemna, następuje obliczenie pierwiastków równania i wyniki zostają zapisane w zmiennych *X1*, *X2*; w przeciwnym przypadku, gdy *Delta* jest ujemna, na ekranie pojawia się tylko komunikat o braku pierwiastków rzeczywistych. Zauważmy, że słowa *begin-end* po *else* pominięto, ponieważ występuje tam tylko jedna instrukcja.

Rys. 7.2. Graf działania instrukcji if-then-else

Przykład 7.2. Program do znajdowania rozwiązań równania kwadratowego

```

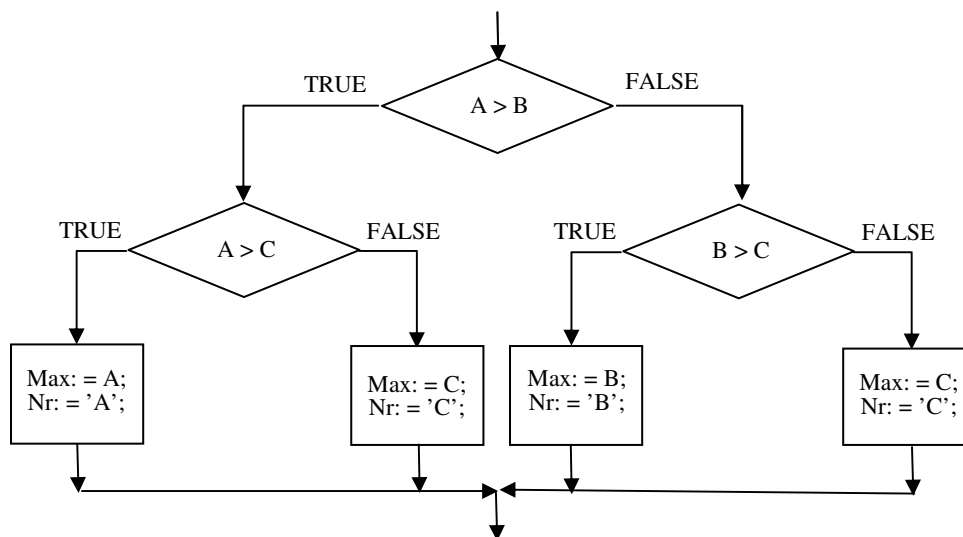
Program Ex7_2;
{Znajduje rozwiązania równania kwadratowego.}
uses Crt;
var A,B,C,Delta,X1,X2:Real;
begin
  Write('Podaj A,B,C: ');
  Readln(A,B,C);
  Delta:=B*B-4*A*C;
  if Delta>=0 then begin
    X1:=(-B+Sqrt(Delta))/(2*A);
    X2:=(-B-Sqrt(Delta))/(2*A);
    Writeln('X1=',X1);
    Writeln('X2=',X2);
  end
  else Write('Nie ma pierwiastka rzeczywistego. ');
  Readln;
end.

```

7.4. Instrukcje warunkowe zagnieżdżone

Zagnieżdżone instrukcje warunkowe to takie, gdzie wewnątrz jednej instrukcji warunkowej występuje inna instrukcja warunkowa. Te zagnieżdżone struktury mogą być bardzo złożone i zawierać wiele słów *if*, *then*, oraz *else*. Analiza ich działania jest trudna. Pomaga w tym stosowanie odpowiednich wcięć w tekście programu; pomocne są też grafy działania.

Dla ilustracji zastosowania instrukcji warunkowej zagnieżdżonej, pokażemy przykład procesu znajdowania tej spośród trzech zmiennych, która aktualnie przechowuje największą wartość. Jedną z metod rozwiązania tego zadania przedstawia graf na rysunku 7.3. Metodę zaimplementowano w programie pokazanym w przykładzie 7.3, posługując się zagnieżdżoną instrukcją warunkową.

Rys. 7.3. Graf działania metody poszukiwania największej z trzech zmiennych

Przykład 7.3. Program do wykrywania największej z trzech zmiennych

```

Program Ex7_3;
uses Crt;
var Max,A,B,C:Shortint;
    Nr:Char;
begin
  Clrscr;
  A:=60;
  B:=10;
  C:=125;
  if A>B then if A>C then begin
    Max:=A;
    Nr:='A';
  end
  else begin
    Max:=C;
    Nr:='C';
  end
  else if B>C then begin
    Max:=B;
    Nr:='B';
  end
  else begin
    Max:=C;
    Nr:='C';
  end;
  Write('Szukana zmienna: ',Nr,'=',Max);
  Readln;
end.
  
```

7.5. Wyrażenia logiczne jako alternatywa zagnieżdżenia

Jak już powiedziano w p. 7.1, wyrażenia relacyjne mogą mieć jako całość jedynie jedną z dwóch wartości: *True* lub *False*. Dlatego można je łączyć operatorami logicznymi *and*, *or*, *xor*, lub negować operatorem *not*. Często pozwala to na uniknięcie zagnieżdżenia instrukcji warunkowych i uzyskanie bardziej czytelnej postaci programu.

Jeżeli na przykład zmienna *A* jest większa od *B* i jednocześnie większa od *C*, to mamy pewność, że właśnie ta zmienna aktualnie przechowuje największą wartość. Można to zapisać w postaci prostej instrukcji *if-then*, w której obie relacje większości będą połączone operatorem *and*. Podobne rozumowanie można przeprowadzić w stosunku do pozostałych zmiennych, tj. *B* i *C*. W ten sposób uzyskujemy metodę rozwiązania zadania, w której wykorzystuje się sekwencję trzech prostych instrukcji warunkowych:

```
if (A>B) and (A>C) then Max:=A;
if (B>A) and (B>C) then Max:=B;
if (C>A) and (C>B) then Max:=C;
```

Tę metodę wykorzystuje zmodyfikowana wersja programu, pokazana w przykładzie 7.4. Dla uproszczenia zapisu instrukcji *if* zastosowano tutaj pomocniczą zmienną logiczną *B*, której przypisuje się aktualną wartość odpowiedniego warunku. Po słowie *then* wykonywane są dwie instrukcje. Oprócz zapamiętania w *Max* wartości maksymalnej, w *Z* przechowuje się nazwę zmiennej, w której wartość tę wykryto.

Przykład 7.4. Program do wykrywania największej z trzech zmiennych – wersja druga

```
program Ex7_4;
uses Crt;
var Max,A,B,C:Shortint;
    Z:Char;
    W:Boolean;
begin
  Clrscr;
  A:=60;
  B:=100;
  C:=15;
  W:=(A>B) and (A>C);
  if W then begin
    Max:=A;
    Z:='A';
  end;
  W:=(B>A) and (B>C);
  if W then begin
    Max:=B;
    Z:='B';
  end;
  W:=(C>A) and (C>B);
  if W then begin
    Max:=C;
    Z:='C';
  end;
  Write('Szukana zmienna: ',Z,'=',Max);
  Readln;
end.
```

7.6. Instrukcja wyboru *case*

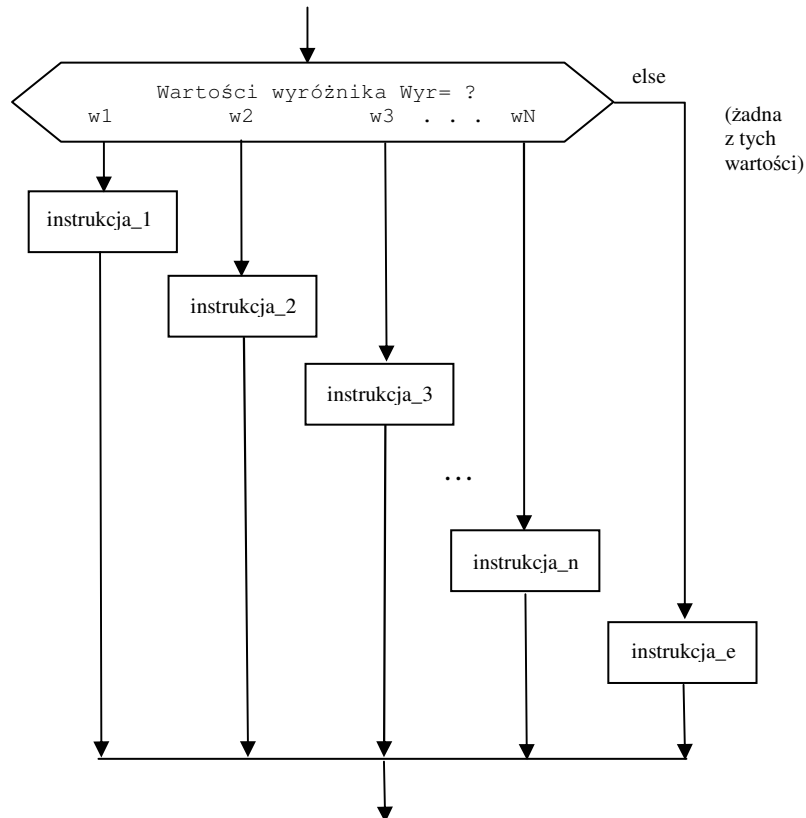
Instrukcja ta ma następującą ogólną postać:

```
case Wyróżnik of  
  ww_1: begin sekwencja_instrukcji_1 end;  
  ww_2: begin sekwencja_instrukcji_1 end;  
  ww_3: begin sekwencja_instrukcji_1 end;  
  {-----}  
  ww_N: begin sekwencja_instrukcji_1 end;  
  else begin sekwencja_instrukcji_e end;  
end;
```

Wyróżnik jest wyrażeniem typu *porządkowego* (np całkowitego, znakowego), które steruje wykonaniem instrukcji, natomiast symbole *ww_1..ww_N* oznaczają konkretne wartości wyróżnika (wolno tu wpisać tylko jawne stałe liczbowe lub znakowe, lub też nazwy stałych definiowanych). Do wykonania zostaje wybrana tylko jedna sekwencja instrukcji – ta, która odpowiada aktualnej wartości wyróżnika. Na przykład, gdy *Wyróżnik=ww_3*, zostanie wykonany ciąg instrukcji:

```
ww_3: begin sekwencja_instrukcji_3 end;
```

Jeżeli wyróżnik nie przyjął żadnej z wpisanych w instrukcji wartości *ww_1..ww_N*, to zostanie wykonana sekwencja instrukcji po słowie *else*. Trzeba pamiętać, że instrukcja kończy się słowem *end*, które jest niezbędne. Natomiast słowo *else* i występującą po nim sekwencję instrukcji można pominąć, jeżeli nie jest potrzebna w programie. Można też pominąć te klamry *begin–end*, w których występują pojedyncze instrukcje. Działanie instrukcji *case* przedstawia rysunek 7.4.

Rys. 7.4. Graf działania instrukcji wyboru *case*

W przykładzie 7.4 pokazano program, pełniący funkcję sześciodziałaniowego kalkulatora, umożliwiającego wykonywanie wybranej operacji dwuargumentowej na liczbach całkowitych. Mamy do wyboru sześć działań: dodawanie, odejmowanie, mnożenie, dzielenie, dzielenie całkowite oraz znajdowanie reszty z dzielenia całkowitego. Do wybierania rodzaju działania zastosowano instrukcję wyboru *case*. Jej wyróżnikiem jest zmienna całkowita *Operacja*.. Każdemu z sześciu dostępnych działań jest przypisana odpowiednia wartość wyróżnika – od 1 do 6. Po wprowadzeniu wartości spoza tego zakresu, wykona się instrukcja po słowie *else*, informując użytkownika, że nie ma takiej operacji.

Przykład 7.4. Programowa realizacja sześciodziałaniowego kalkulatora dla liczb całkowitych

```
program Ex7_4;
{Wykonuje wybrany rodzaj operacji
 na dwóch liczbach całkowitych.}
uses Crt;
var X1,X2,Operacja:Integer;
begin
  Clrscr;
  Write('Podaj 1. argument: ');
  Readln(X1);
  Write('Podaj 2. argument: ');
  Readln(X2);
  Writeln('Wybierz rodzaj operacji:');
  Writeln('<1>Suma      <2>Roznica      <3>Iloczyn');
  Writeln('<4>Iloraz   <5>Iloraz całkowity <6>Reszta z dzielenia');
  Readln(Operacja);
  Clrscr;
  Gotoxy(30,12);
  case Operacja of
    1: Write(X1, ' + ', X2, ' = ', X1+X2);
    2: Write(X1, ' - ', X2, ' = ', X1-X2);
    3: Write(X1, ' * ', X2, ' = ', X1*X2);
    4: if X2<>0 then Write(X1, ' / ', X2, ' = ', X1/X2:0:3)
        else Write('Nie dziel przez 0. ');
    5: Write(X1, ' div ', X2, ' = ', X1 div X2);
    6: Write(X1, ' mod ', X2, ' = ', X1 mod X2);
    else Write('Nie ma takiej operacji!');
  end;
  Readln;
end.
```